

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและสร้างกรอบแนวความคิดในเรื่องของสิทธิเสรีภาพและการศึกษา พิจารณากระบวนการสอบสวน ซึ่งเป็นขั้นตอนเบื้องต้นของระบบยุติธรรมทางอาญาของไทยในปัจจุบัน ก็พอสรุปได้ว่า ไม่ว่าจะอยู่ในสภาวะธรรมชาติ หรือในสภาวะของสังคมการเมืองก็ตาม มนุษย์ทุกคนย่อมจะต้องมีสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน คือ สิทธิในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพ และทรัพย์สิน ซึ่งอาจารย์เรียกว่า property ในความหมายของ John Locke และมนุษย์ก็จะต้องได้รับการคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพดังกล่าวอย่างเพียงพอ ในสภาวะธรรมชาติมนุษย์แต่ละคนจะมีหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพด้วยตนเอง โดยมีกฎแห่งธรรมชาติเป็นสิ่งคอยกำกับดูแล กระนั้นก็ตาม ในสภาวะธรรมชาตียังเป็นสภาวะที่ยังไม่แน่นอน มั่นคงและปลอดภัย เพราะมนุษย์แต่ละคนยังมีความสามารถในการใช้เหตุผลและการเข้าใจถึงกฎแห่งธรรมชาติ ยังไม่เท่าเทียมกัน มนุษย์แต่ละคนยังมีกิเลส ตัณหา ที่จะทำให้เกิดการละเมิดในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น และทำให้การพิจารณาและตัดสินผู้ที่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของตนเองเป็นไปอย่างไม่เที่ยงธรรม อาจเป็นไปได้โดยเด็ดขาดและพลการ และเกินสมควรแก่เหตุ มนุษย์จึงได้ยินยอมก่อตั้งรัฐขึ้นมาเพื่อจะทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนให้ดีกว่าในสภาวะธรรมชาติ โดยมีกฎหมายที่กำหนดขึ้นโดยอำนาจนิติบัญญัติซึ่งมาจากความยินยอมของประชาชน เป็นกฎเกณฑ์ในการบังคับใช้ในสังคมการเมือง แทนกฎแห่งธรรมชาติในสภาวะธรรมชาติ และมนุษย์ก็ได้สร้างระบบยุติธรรมทางอาญา (the criminal justice system) ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการนำตัวผู้กระทำผิดทางอาญาที่ไปละเมิดในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น มาพิจารณาคความผิดและลงโทษ แทนมนุษย์ทุกคนในสภาวะสังคมการเมือง ระบบยุติธรรมทางอาญาเป็นทั้งส่วนที่จะช่วยในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยทั่วไป จากการละเมิดของผู้กระทำผิดและยังเป็นส่วนที่ช่วยคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดให้มีการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม และการลงโทษเป็นไปอย่างสมควร

แนวความคิดทางทฤษฎีการเมืองดังกล่าว ส่งผลมาถึงแนวความคิดทางการเมืองในปัจจุบันอย่างมาก โดยเฉพาะในเรื่องของสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน อันเป็นสิ่งที่จะทำให้มนุษย์ทุกคนมีเกียรติมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนที่เท่าเทียมกัน จะต้องได้รับการคุ้มครอง

รูปแบบการปกครองต่างๆ จะมีการปรับเปลี่ยนไปตามสมัยสภาพของสังคม เพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ระบบการปกครองบางประเภท ปัจจุบันก็เสื่อมสลายไป แต่แนวความคิดในเรื่องของสิทธิเสรีภาพมีแต่จะคงอยู่และได้รับการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ และก็มีความพยายามที่จะทำให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนในโลกเท่าเทียมกัน องค์การสหประชาชาติในนามขององค์การระหว่างประเทศในโลกนี้ จึงได้บัญญัติปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ขึ้นมาเพื่อเป็นการวางมาตรฐานแนวความคิดในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพ เพื่อให้ปัจเจกบุคคล องค์การของสังคมทุกหน่วย และประเทศต่างๆ ได้ตระหนักและให้ความสำคัญในการเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และประเทศไทยในปัจจุบันก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และได้นำแนวความคิดดังกล่าวมาบัญญัติไว้เป็นกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญ อันถือเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ หรือกฎหมายสารบัญญัติ เช่น กฎหมายอาญา หรือกฎหมายวิธีสบัญญัติ เช่น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็ตาม แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2534 แก้ไขเพิ่มเติมโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5) พ.ศ.2538 จะมีรากเหง้ามาจากเผด็จการ แต่จากการแก้ไขโดยรัฐสภาที่มีสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งมาหลายครั้ง และหากพิจารณาถึงเนื้อหาในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ก็ต้องถือว่าทันสมัยและให้ความคุ้มครองที่ดีพอควร ดังที่ นายทองใบ ทองเปาด์ ได้กล่าวถึงความทันสมัยของกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของไทย ไว้ว่า

สิทธิเสรีภาพต่างๆ เหล่านี้ จะกำหนดอยู่ในรัฐธรรมนูญของเรา ในหมวดที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ซึ่งจะรวบรวมไว้ทั้งหมด อย่างสิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย เสรีภาพในการเคลื่อนไหวต่างๆ . . . อะไรต่างๆ เหล่านี้จะมีปรากฏชัดเจนในรัฐธรรมนูญของเรา โดยเฉพาะที่แก้ไขใหม่นี้ เขากำหนดไว้ชัดเจนมากแทบจะทุกอย่าง

แล้วก็รวมทั้งสิทธิในทรัพย์สินส่วนตัว สิทธิในทรัพย์สินก็จะมีบัญญัติในรัฐธรรมนูญด้วย และก็มีรับรองอีกส่วนหนึ่ง คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และก็มีการค้าประกันก็คือ กฎหมายอาญา อย่างหมวดที่ว่าด้วยความผิดต่อทรัพย์สิน อันนี้ก็คือการคุ้มครองสิทธิ

โดยหลักการแล้ว กฎหมายของเราก็ถือว่าทันสมัยนะครับ พอไปได้ทีเดียวแหละ และกฎหมายของเราก็จะไปสอดคล้องกับหลักการของปริญญาสาขาล่าด้วยสิทธิมนุษยชน จะคล้ายๆ กันหมด จะไม่มีแตกต่างกันเลย และเราจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญของเราจะเหมือนกับปริญญาสาขาล่า ไม่มีผิด¹

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าปัญหาการละเมิดสิทธิเสรีภาพไม่ได้อยู่ที่ปัญหาข้อกฎหมาย หรือเนื้อหาของกฎหมายแต่อย่างใด แต่เป็นเรื่องของการปฏิบัติตามกฎหมาย การสอบสวนคดีอาญา เป็นกระบวนการเบื้องต้นของระบบยุติธรรมทางอาญา ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ทั้ง 2 สถานะ คือ สถานะแรกการสอบสวนเป็นเครื่องมือที่จะใช้บังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่จะรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ เพื่อจะพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหา สถานะที่สอง การสอบสวนเป็นขั้นตอนการกลั่นกรองก่อนการพิจารณาคดีชั้นศาล หากพยานหลักฐานปรากฏออกมาว่าผู้ที่ถูกกล่าวหาไม่ใช่ผู้กระทำผิด หรือไม่มีพยานหลักฐานที่เพียงพอที่จะพิสูจน์ว่าผู้ต้องหากระทำผิดจริง บุคคลดังกล่าวก็จะถูกกลั่นกรองออกไปจากกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งการที่การสอบสวน จะช่วยให้กระบวนการรวบรวมพยานหลักฐาน การพิจารณาคดีมีรูปแบบที่ชัดเจนให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาในการต่อสู้คดีแก่ข้อกล่าวหาด้วย

การวิเคราะห์การสอบสวนคดีอาญาในปัจจุบันที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการศึกษาครั้งนี้ มีขอบเขตมุ่งพิจารณาเฉพาะในขั้นตอนการสอบสวนของพนักงานสอบสวนเท่านั้น มิได้กล่าวถึงในขั้นตอนในการจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายอื่นๆ เช่น ฝ่ายสืบสวน หรือฝ่ายป้องกันปราบปราม ซึ่งแม้ว่าขั้นตอนก่อนที่ผู้ต้องหาจะมาถึงพนักงานสอบสวน นั้น จะเกี่ยวเนื่องเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดก็ตาม แต่ขอบเขตและข้อจำกัดในการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่าประเด็นดังกล่าวยังมีรายละเอียด และประเด็นที่จะต้องพิจารณาอีกมาก จึงยังไม่ควรจะนำมาเกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งการวิเคราะห์ถึงผลกระทบของการสอบสวนต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้พิจารณาในสองด้านไปด้วยกัน คือ

1. การสอบสวนในฐานะเป็นเครื่องมือในการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อที่จะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในสังคมส่วนรวม และผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพจากผู้กระทำผิดนั่นเอง

¹ สัมภาษณ์ ทองใบ ทองเปาด์ , 28 กุมภาพันธ์ 2539 .

2. การสอบสวนในฐานะเป็นเครื่องมือในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา หรือผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด

โดยในการวิเคราะห์ถึงผลกระทบนี้ ได้พิจารณาถึงบทบาทและหน้าที่ของการสอบสวน ทั้งสองด้านว่ามีส่วนใดที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพโดยที่การสอบสวนมิได้ทำหน้าที่ ทั้งสองดังกล่าว หรือบกพร่องที่ไม่สามารถให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพของประชาชนไปบ้าง ตามที่กฎหมายกำหนด จะมีได้ถือว่าเป็นผลกระทบที่เกิดในความหมายนี้ ดังเช่น นายมานิตย์ จิตต์จันทร์กลับ อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญาได้กล่าวไว้ว่า

การสอบสวนหากกระทำตามกฎหมายจะไม่กระทบกระเทือนสิทธิเสรีภาพ แต่อย่างใด หากจะมีการกระเทือนบ้างก็เป็นไปตามกติกาของสังคม เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวมเพื่อความสงบเรียบร้อย เมื่อประชาชนดำรงชีวิตอยู่ในสังคมก็ต้องยอมรับในสวนนี้ หากเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำตามกฎหมายแล้ว จะมีบางครั้งต้องไปกระเทือนบ้างก็ต้องทำ เพราะกติกาของสังคมบัญญัติไว้ น่าจะต้องถือเป็นหน้าที่ สิทธิกับหน้าที่จะต้องไปคู่กัน ดังเช่น การเดินทางไปเป็นพยาน²

ดังนั้น ในการพิจารณาสิ่งที่จะกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพ ก็จะต้องมีเกณฑ์ว่าเป็น การกระทำที่กฎหมายหรือระเบียบมิได้ให้อำนาจไว้ หรือเป็นข้อบกพร่องของกระบวนการ หรือข้อบกพร่องของเจ้าหน้าที่ หรืออะไรก็ตามที่ทำให้การสอบสวนคดีอาญาไม่สามารถแสดงบทบาท หรือหน้าที่ของตนได้อย่างเต็มที่ทั้ง 2 สถานะ ดังกล่าว ซึ่งการศึกษาพอที่จะสรุปผลออกมาได้ ดังนี้

1. การสอบสวนในฐานะเป็นเครื่องมือในการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อมุ่งที่จะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนทั่วไป และผู้ได้รับความเสียหาย โดยที่การสอบสวนจะต้องทำหน้าที่ในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตัดสินความผิด แทนมนุษย์ที่มีสิทธิในการลงโทษผู้กระทำความผิดด้วยตนเอง ในสภาวะธรรมชาติ ดังแนวทฤษฎีของ Locke ที่กล่าวไว้ ซึ่งผู้เกี่ยวข้องที่ได้รับผลกระทบ คือ

² สัมภาษณ์ นายมานิตย์ จิตร์จันทร์กลับ , 6 กุมภาพันธ์ 2539 .

1.1 ผลกระทบต่อประชาชนโดยทั่วไป หรือสังคมส่วนรวม จะต้องได้รับการคุ้มครองจากการสอบสวนโดยการสอบสวนจะต้องรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดและเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษ ในส่วนนี้การสอบสวนที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพก็คือ ข้อบกพร่องและข้อจำกัดที่เกิดขึ้นซึ่งทำให้กระบวนการดำเนินคดีเสียไป ซึ่งได้แก่

- การขาดมัดฟ้อง ผากขัง ซึ่งทำให้ผู้ต้องหาถูกปล่อยตัวไปก่อนการพิจารณาคดี จะเสร็จสิ้น
- พนักงานสอบสวนติดตามพยานปากสำคัญ ไปเบิกความที่ศาลไม่ได้ จนทำให้ศาลพิพากษายกฟ้อง ซึ่งในประเด็นนี้มีทั้งเกิดจากความบกพร่องของพนักงานสอบสวนเองและเกิดจากข้อจำกัดที่เกิดขึ้น เช่น พยาน ได้รับเงินจากฝ่ายผู้ต้องหาที่จ้างให้หนีการไปเป็นพยาน หรือการถูกข่มขู่คุกคามด้วย
- ความบกพร่องในความละเอียดรอบคอบในการทำสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน จนเป็นเหตุให้ศาลเกิดข้อสงสัยหรือมีพิรุธที่ทำให้ศาลยกฟ้อง
- การขาดความร่วมมือจากประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมาเป็นพยาน หรือส่งเอกสารหรือพยานวัตถุให้พนักงานสอบสวน จนบางครั้งทำให้คดีขาดพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหา

1.2 ผลกระทบต่อผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม การสอบสวนเป็นสิ่งที่ช่วยคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้ต้องหาหรือผู้เสียหาย ผู้ต้องหาจะต้องถูกพิจารณาและตัดสินลงโทษและได้รับโทษ หากกระทำผิดจริง ผู้เสียหายจะต้องได้รับการเยียวยา รักษา บรรเทาผลร้าย ผู้เสียหายได้รับความเสียหายจากการกระทำของผู้กระทำผิดแล้ว การที่ผู้เสียหายเข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมจะต้องไม่ได้รับผลร้าย หรือความเสียหาย เพิ่มขึ้นจากกระบวนการยุติธรรมอีก กระบวนการยุติธรรมและการสอบสวนจะต้องคุ้มครอง และให้การช่วยเหลือผู้เสียหายอย่างเพียงพอ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันผู้เสียหาย ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดทางอาญา ยังไม่ได้รับการคุ้มครองหรือช่วยเหลือที่เพียงพอ รัฐมุ่งเน้นที่จะนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้เท่านั้น ส่วนความเสียหายที่เกิดขึ้นคงปล่อยให้เป็นการระของ ผู้เสียหายที่จะต้องไปเรียกร้องหรือฟ้องร้องทางแพ่งกับผู้กระทำผิด หรือผู้ละเมิดเอง ซึ่งในทางปฏิบัติยากที่จะไปเรียกร้องและฟ้องร้องได้ ไม่ว่าจะเป็นเพราะความยากจนหรือความรู้ในทางกฎหมายทั้งฝ่ายผู้เสียหายและฝ่ายผู้ต้องหา นอกจากนี้ ยังมีความเสียหายทางด้านจิตใจหรือชื่อ

เสียงที่เงินอย่างเดียวก็ไม่อาจจะมาทดแทนหรือชดเชยความเสียหายได้ สิทธิของผู้เสียหายในระหว่างการสอบสวนที่ถูกกระทบพอสรูปได้ คือ

- สิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาล เบื้องต้นทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้เสียหายควรที่จะได้รับบริการจากรัฐ ซึ่งปัจจุบันผู้เสียหายยังไม่ได้รับสิทธิส่วนนี้จากรัฐ ผู้เสียหายจะต้องออกค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลตนเองไปก่อน แล้วจึงไปเรียกร้องจากผู้กระทำผิด ซึ่งโดยส่วนมากจะเรียกร้องไม่ค่อยได้

- สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองให้ปลอดภัยจากการถูกข่มขู่หรือทำอันตราย ปัจจุบันสิทธิส่วนนี้ระหว่างการสอบสวนของไทย ในปัจจุบันยังบกพร่องอยู่มาก ทั้งนี้ ก็อาจเกิดจากความจำกัดในด้านงบประมาณและกำลังคน รวมทั้งการจัดการ กำหนดรูปแบบในการให้ความคุ้มครอง จนทำให้เกิดผลกระทบไปถึงความร่วมมือของประชาชนในการมาเป็นพยานด้วย

- สิทธิที่จะได้รับการปกปิดความลับที่อาจทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง สิทธินี้ของผู้เสียหายยังไม่ได้ได้รับความสนใจจากพนักงานสอบสวนที่จะปกปิดเท่าที่ควร

- สิทธิที่ผู้เสียหายในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศจะได้รับการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนหญิง การดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิดังกล่าว ปัจจุบันยังอยู่ในชั้นทดลองใน 5 สถานีตำรวจทุกสถานีตำรวจยังไม่มีพนักงานสอบสวนหญิงประจำ

2. การสอบสวนในฐานะเป็นเครื่องมือในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา ซึ่งการสอบสวนคดีอาญาจะต้องมีการพิจารณาคดีเพื่อลงโทษด้วยความเป็นธรรม ให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาในระหว่างที่อยู่ในความควบคุม หรือที่เข้ามาอยู่ในกระบวนการ โดยสามารถวิเคราะห์ได้ใน 2 ด้าน คือ

2.1 ผลกระทบโดยตรงต่อตัวผู้ต้องหาที่เข้ามาอยู่ในกระบวนการสอบสวน ซึ่งสิทธิเสรีภาพที่ถูกกระทบได้แก่

- สิทธิในชีวิตและร่างกาย เป็นสิทธิที่ประชาชนหรือผู้ต้องหาถูกละเมิดโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจมากที่สุด แต่เฉพาะในขั้นตอนการสอบสวนของพนักงานสอบสวน หากเปรียบเทียบกับกรดำเนินการของตำรวจฝ่ายอื่น ซึ่งได้แก่ ฝ่ายสืบสวน หรือฝ่ายป้องกันปราบปราม ก็ต้องถือว่าการละเมิดในสิทธิดังกล่าวยังมีความรุนแรงน้อยกว่า โดยสิทธิในชีวิตและร่างกายในขั้นตอนการสอบสวนจะถูกละเมิดโดยการขู่เข็ญ การทำร้ายร่างกายผู้ต้องหาจาก

1) ตัวพนักงานสอบสวนเอง ในขณะที่ทำการสอบสวนปากคำ หรือดำเนินการต่างๆ กับผู้ต้องหา

2) บุคคลรอบข้างพนักงานสอบสวนซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการสอบสวน เช่น เพื่อนร่วมงาน หรือผู้ได้บังคับบัญชา ในสถานีตำรวจเดียวกัน ในระหว่างที่พนักงานสอบสวนทำการสอบสวน

3) เจ้าหน้าที่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้ต้องหาและการควบคุมตัว เช่น เจ้าหน้าที่พิมพ์มือผู้ต้องหา สิบเวรผู้ควบคุมตัวผู้ต้องหา เป็นต้น

- สิทธิในเสรีภาพ แม้ว่าเมื่อมีการจับกุมตัวผู้ต้องหามาแล้วก็จำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ระหว่างการสอบสวน การจำกัดเสรีภาพโดยการควบคุมตัวไว้ก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องกระทำ ดังที่กล่าวไปแล้วว่าจะต้องยอมรับในกติกาของสังคมอื่นทั้งก็ให้ผู้ต้องหามีสิทธิพิจารณาในการพิจารณาคดีด้วย การวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิทธิในเสรีภาพของผู้ต้องหาในที่นี้จะพิจารณาในแง่ของการที่ผู้ต้องหาถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่มีเหตุผลอันควร หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งก็คือไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะจับกุมตัวมาควบคุมตัวไว้ หรือการจำกัดเสรีภาพโดยเกินความจำเป็นเพื่อมิให้เขาหลบหนี เท่านั้น ซึ่งจากการศึกษาถึงผลกระทบของการสอบสวนต่อสิทธิในเสรีภาพของผู้ต้องหาในครั้งนี้ก็พบว่า มีขั้นตอนในการสอบสวนที่กระทบต่อสิทธิในการมีเสรีภาพ ดังนี้

1) การออกหมายจับ ปัจจุบันพนักงานสอบสวนยังไม่ได้ใช้ดุลยพินิจในการพิจารณารวบรวมพยานหลักฐานก่อนที่จะเสนอขออนุมัติจับกุมอย่างเพียงพอ บางครั้งยังรวบรวมพยานหลักฐานไม่เพียงพอที่น่าเชื่อว่าผู้ต้องหากระทำความผิด ทำให้ผู้ต้องหาต้องถูกจับกุมและควบคุมตัวโดยยังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด หรือบางครั้งก็ทำให้ผู้บริสุทธิ์ต้องถูกจำกัดเสรีภาพโดยพลการ ซึ่งจากภาระในงานสอบสวนที่มากมาย พนักงานสอบสวนจึงมักจะมุ่งทำสำนวนการสอบสวนให้เสร็จสิ้นไป โดยเฉพาะสำนวนคดีที่ยังไม่มีการจับกุมตัวผู้ต้องหา หรือที่เรียกว่า “สำนวนไม่มีตัว” การออกหมายจับได้ก็ถือว่าการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเสร็จสิ้น และสามารถสรุปส่งพนักงานอัยการได้ นอกจากนี้การออกหมายจับในปัจจุบันจะต้องมีการเสนอขอความเห็นชอบจากปลัดกระทรวงมหาดไทยหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายก่อน ผู้ที่ได้รับมอบหมายในปัจจุบัน ก็คือ ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งบุคคลเหล่านี้บางท่านไม่เคยมีประสบการณ์หรือไม่มีความรู้เกี่ยวกับสำนวนการสอบสวน ไม่มีความรู้เกี่ยวกับพยานหลักฐาน หรือข้อกฎหมาย ทำให้การกลั่นกรองหรือการตรวจสอบการออกหมายจับ เป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

2) การควบคุมตัวผู้ต้องหาและการฝากขัง การควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ระหว่างการสอบสวนและการฝากขังเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องกัน ซึ่งประเด็นที่กระทบต่อเสรีภาพของผู้ต้องหา ก็คือ

- ระยะเวลาในการควบคุมตัวและฝากขัง การควบคุมตัวและการฝากขังในระหว่างการสอบสวนก็เพื่อมิให้ผู้ต้องหาหลบหนีไป ก่อนที่จะมีการพิจารณาคดีชั้นศาล ดังนั้นหากระยะเวลาในการควบคุมตัวมีน้อยเท่าใด ก็จะเป็นผลดีต่อผู้ต้องหาที่จะไม่ต้องถูกจำกัดเสรีภาพไว้นานเกินไป สำหรับระยะเวลาการควบคุมและฝากขังตามที่กฎหมายกำหนดไว้นั้น มีหลายฝ่ายที่ต้องการให้มีการลดระยะเวลาดังกล่าวให้สั้นลงเพื่อคุ้มครองเสรีภาพของผู้ต้องหา ซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสีย การพิจารณาแก้ไขระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาและพิจารณากันอย่างละเอียด และจะต้องพิจารณาถึงประสิทธิภาพในการดำเนินคดีและการรวบรวมพยานหลักฐานที่จะใช้พิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาควบคู่ไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพการณ์ความพร้อมของผู้ปฏิบัติและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่จะสามารถทำให้การสอบสวนมีประสิทธิภาพและคุณภาพที่ดี ในขณะที่ใช้เวลาน้อยลง ซึ่งจำเป็นที่จะต้องพิจารณากันโดยละเอียดต่อไป

ผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงในขณะนี้ก็คือระยะเวลาในการสอบสวนของพนักงานสอบสวนตามความเป็นจริง ซึ่งหากพนักงานสอบสวนใช้เวลาในการสอบสวนน้อยเท่าไรก็จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องหาที่จะไม่ต้องถูกจำกัดเสรีภาพในชั้นสอบสวนนานเกินไป ไม่ว่ากฎหมายจะให้ระยะเวลาไว้นานเท่าใดก็ตาม แต่ปัจจุบันปรากฏว่าการสอบสวนของพนักงานสอบสวนยังล่าช้าอยู่มาก ทั้งนี้ก็มีสาเหตุที่สำคัญหลายประการที่ทำให้ล่าช้า เช่น ปริมาณคดีในความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวนแต่ละคน ความล่าช้าจากหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือกระทั่งความไม่สนใจของพนักงานสอบสวนเอง ซึ่งทำให้เสรีภาพของผู้ต้องหาถูกจำกัดไว้นานเกินความจำเป็น

- วิธีการควบคุม ผู้ต้องหาเข้ามาอยู่ในความควบคุมก็เพื่อป้องกันมิให้เขาหลบหนี เป็นการนำตัวเขามาดำรงชีวิตภายในสถานที่อันจำกัด เขาจึงจำเป็นที่จะต้องใช้ชีวิตระหว่างการควบคุมตัวตามปกติ สิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ จึงต้องเป็นสิทธิของเขาที่จะได้รับ แต่ปัจจุบันสภาพของห้องควบคุมตัวผู้ต้องหาในสถานีตำรวจแต่ละแห่ง ยังไม่มีสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานที่ดีพอ สภาพความเป็นอยู่ในห้องควบคุมยังมีคุณภาพต่ำเกินไป ทำให้กระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาอย่างยิ่ง

3) การปล่อยชั่วคราว ในเมื่อการควบคุมตัวเป็นสิ่งจำเป็นจะต้องทำเพื่อมิให้เขาหลบหนี ดังนั้น หากมีหลักประกันหรือสิ่งที่จะทำให้เชื่อได้ว่าผู้ต้องหาจะไม่หลบหนีไป การควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ในห้องควบคุมตัวก็ไม่มี ความจำเป็น การปล่อยชั่วคราวจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่อำนวยความสะดวก และให้ผู้ต้องหาไม่ต้องถูกจำกัดเสรีภาพในระหว่างการสอบสวน การปล่อยชั่วคราวจะกระทบต่อเสรีภาพของผู้ต้องหา ก็คือการที่กลไกไม่สามารถสนองตอบความต้องการได้อย่างเต็มที่ การปล่อยตัวชั่วคราวจึงจำเป็นที่จะต้องให้สามารถปล่อยตัวได้มากที่สุด โดยที่ผู้ต้องหาไม่หนี

และไม่เกิดผลเสียหายต่อคดี ขั้นตอนและหลักเกณฑ์ในการปล่อยชั่วคราวปัจจุบันในเรื่องของหลักประกันและข้อพิจารณาในการอนุญาต ไม่ค่อยจะมีปัญหาเท่าใดนัก เพราะมีหลักทรัพย์หลายอย่างที่สามารถประกันตัวให้ปล่อยชั่วคราวออกไปได้ แต่ที่กระทบต่อเสรีภาพในส่วนนี้ก็คือวิธีการยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราว วิธีการพิจารณา และการตรวจสอบหลักประกัน เพราะขั้นตอนเหล่านี้ปัจจุบันยังล่าช้า และไม่ค่อยได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ในสถานีตำรวจเอง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบหลักทรัพย์ เป็นต้น

- สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในทรัพย์สินของผู้ต้องหาจะถูกกระทบจากการถูกตรวจค้น เค้นสถาน การยึด การเก็บรักษา และการคืนของกลาง ในส่วนที่กระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินมากก็คือกรณีการยึดยานพาหนะในคดีความผิดเกี่ยวกับการจราจร ซึ่งพนักงานสอบสวนจะยึดรถไว้เป็นของกลางในกรณีที่ผู้ขับขี่หลบหนี และจะนำรถไว้ตรวจสอบสภาพ ซึ่งไม่มีอำนาจจะยึดไว้นาน เมื่อตรวจสอบสภาพเสร็จจะต้องรีบคืนให้โดยเร็ว ซึ่งมีบางครั้งพนักงานสอบสวนได้ยึดรถไว้นานเกินควร ทำให้กระทบถึงสิทธิในทรัพย์สินของผู้ต้องหาหรือเจ้าของรถดังกล่าวด้วย นอกจากนี้การเก็บรักษาทรัพย์สินซึ่งเป็นทรัพย์สินของกลางก็กระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินเช่นเดียวกัน เพราะปัจจุบันการเก็บรักษาทรัพย์สินดังกล่าวยังไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร ทำให้ทรัพย์สินที่เก็บไว้ได้รับความเสียหาย หรือสูญหาย โดยเฉพาะทรัพย์สินที่ต้องเก็บไว้นานๆ หรือของที่มีขนาดใหญ่ เช่น รถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ของกลาง เป็นต้น

ส่วนทรัพย์สินส่วนตัวของผู้ต้องหาแม้จะมีปัญหาในการเก็บรักษาระหว่างที่ผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่บ้างก็ตาม แต่ก็จะเป็นทรัพย์สินเล็กๆ น้อยๆ เช่น เข็มขัด หรือสิ่งของต้องห้ามซึ่งมีราคาทรัพย์สินไม่มากนัก ส่วนทรัพย์สินที่มีราคาแพง ผู้ต้องหาก็มักจะมอบให้ญาตินำไปเก็บรักษาไว้ ก็จะไม่ค่อยมีปัญหา

- สิทธิอื่นๆ เช่น สิทธิในชื่อเสียงของผู้ต้องหา ซึ่งตามกฎหมายจะต้องถือว่าเขายังเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่ จนกว่าศาลจะตัดสินว่าเขาเป็นผู้กระทำผิด สิทธิดังกล่าวจะถูกกระทบโดยการนำตัวผู้ต้องหามาแถลงข่าวต่อสื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำตัวผู้ต้องหาไปแถลงข่าวและมีการแพร่ภาพตัวผู้ต้องหาออกไป การนำตัวมาแถลงข่าว มีทั้งผลดีและผลเสีย ผลดีในแง่ของการป้องกันและป้องปรามการเกิดอาชญากรรม และสร้างความอบอุ่นใจแก่ประชาชน และการขยายผลการสอบสวนไปยังคดีอื่นๆ ที่ผู้ต้องหาได้กระทำผิดไว้ ผลเสียที่เกิดขึ้นอย่างมากก็คือ ผู้ต้องหาเสื่อมเสียชื่อเสียง โดยถูกสาธารณชนมองว่าเป็นผู้กระทำผิดโดยที่ยังมิได้มีการพิจารณา ตัดสินจากศาล

การแถลงข่าวต่อสื่อมวลชน จึงจำเป็นจะต้องปรับปรุงวิธีการและรูปแบบในการแถลงข่าว ให้เหมาะสม

สิทธิอีกประการหนึ่งของผู้ต้องหาที่มักจะได้รับผลกระทบจากการสอบสวนก็คือ การใช้กิริยาวาจาและการปฏิบัติต่อผู้ต้องหา ซึ่งบางครั้งพนักงานสอบสวนหรือตำรวจที่เกี่ยวข้องยังใช้กิริยาวาจาที่ไม่เหมาะสม หยาดคาย การใช้กิริยาวาจาหรือการกระทำอื่นๆ ต่อตัวผู้ต้องหาหรือแม้แต่บุคคลอื่น จะต้องมีความเหมาะสม สุกภาพตามสถานการณ์ โดยเฉพาะเมื่อผู้ต้องหาเข้ามาอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานแล้ว ไม่จำเป็นในการใช้กิริยาวาจาที่ก้าวร้าวหรือดูดันแต่อย่างใด

2.2 ผลกระทบโดยอ้อมต่อผู้ต้องหา เนื่องจากการที่ผู้ต้องหาถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด จะต้องถูกพิจารณาในกระบวนการยุติธรรมไปจนเสร็จสิ้น หากผู้ต้องหาถูกตัดสินว่ามีความผิดก็จะต้องได้รับโทษตามกฎหมาย ซึ่งโทษดังกล่าวได้แก่ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน การที่ผู้กระทำผิดถูกลงโทษโดยการจำกัดสิทธิและเสรีภาพจากโทษดังกล่าว ก็จะไม่ถือเป็นการละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพ แต่กรณีที่ผู้บริสุทธิ์ต้องถูกลงโทษ ย่อมเป็นการกระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพอย่างมาก การวิเคราะห์ในด้านนี้ เป็นการพิจารณาถึงขั้นตอนการสอบสวนที่ยังไม่ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาในการสอบสวน หรือในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหา ซึ่งได้แก่

2.2.1 การแจ้งสิทธิของผู้ต้องหาให้ทราบ การแจ้งสิทธิที่พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาได้ทราบ ปัจจุบันจะไม่ค่อยมีปัญหา อาจจะมีปัญหาบ้างก็คือ พนักงานสอบสวนไม่ได้อธิบายให้ผู้ต้องหาเข้าใจถึงสิทธิดังกล่าว และความไม่สนใจในสิทธิของตนเองที่ได้รับของผู้ต้องหาเอง ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือการปฏิบัติตามสิทธิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาพยาบาลผู้ต้องหาเมื่อเกิดเจ็บป่วยในระหว่างที่ถูกควบคุม ยังไม่ค่อยได้รับความสนใจในการนำตัวผู้ต้องหาไปรักษาพยาบาลเมื่อเกิดเจ็บป่วย

2.2.2 การแจ้งข้อกล่าวหาและการเตือนผู้ต้องหา การแจ้งข้อกล่าวหาและการเตือนผู้ต้องหาก่อนให้ถ้อยคำว่า ถ้อยคำที่เขาให้การสามารถใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาได้ และผู้ต้องหามีสิทธิที่จะไม่ให้การก็ได้ จะช่วยให้เกิดความเป็นธรรมในการดำเนินคดีเกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาในการดำเนินคดี เพราะผู้ต้องหาจะได้ทราบข้อกล่าวหาที่ตนถูกกล่าวหาเพื่อจะได้ทราบว่า จะให้การรับสารภาพหรือปฏิเสธอย่างไร การแจ้งข้อกล่าวหาและการเตือนผู้ต้องหาในแง่การปฏิบัติจะมีแบบฟอร์มและต้องพิมพ์ข้อกล่าวหาให้ผู้ต้องหาทราบอยู่แล้ว แต่บางครั้งผู้ต้องหาไม่เข้าใจในข้อกล่าวหา หรือรายละเอียดปลีกย่อยของข้อกล่าวหา เหตุเพิ่มโทษต่างๆ ซึ่งความไม่เข้าใจและทราบข้อกล่าวหาอย่างครบถ้วน ก็จะทำให้ผู้ต้องหาไม่ได้รับความเป็นธรรม ได้

2.2.3 การสอบสวนปากคำและบันทึกปากคำ การให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาในการสอบสวนปากคำและการบันทึกปากคำก็คือ การสอบสวนและบันทึกคำให้การอย่างตรงไปตรงมาตามข้อเท็จจริง และการให้ถ้อยคำของผู้ต้องหาด้วยความเต็มใจ ผลกระทบของการสอบสวนปากคำก็จะเกี่ยวข้องกับเรื่องของสิทธิในชีวิตและร่างกายด้วย คือ

- บางครั้งพนักงานสอบสวนอาจจะมีการบังคับขู่เข็ญ หรือทำร้ายร่างกายหรือทรมานให้ผู้ต้องหารับสารภาพ แต่หากเปรียบเทียบกับตำรวจฝ่ายอื่น เช่น ฝ่ายสืบสวน หรือฝ่ายป้องกันปราบปราม แล้ว ในชั้นของพนักงานสอบสวนจะมีระดับความรุนแรงที่น้อยกว่า

- สถานะของผู้ต้องหาเอง ซึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ ศักยภาพในการต่อสู้คดี หากเป็นผู้ต้องหาที่ไม่ค่อยมีความรู้ และยากจน บางครั้งผู้ต้องหาที่ลงชื่อในบันทึกการสอบสวนปากคำโดยที่ยังไม่ได้อ่านแต่อย่างใด หรือการลงชื่อรับสารภาพไปทั้งๆ ที่ตนเองไม่มีความผิดเนื่องจากไม่มีปัญญาจะไปสู้คดี ไม่มีเงินจ้างทนายความ ซึ่งหากพนักงานสอบสวนไม่ได้อ่านบันทึกคำให้การให้ผู้ต้องหาฟังด้วยก็อาจจะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นได้ เพราะบันทึกคำให้การของผู้ต้องหานี้สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีชั้นศาลได้

2.2.4 การจัดหาล่ามให้ผู้ต้องหาชาวต่างประเทศ ปัจจุบันในกระบวนการยุติธรรมและการสอบสวนของไทย หากมีผู้ต้องหาเป็นชาวต่างประเทศ การที่จะหาล่ามที่มีคุณภาพมาแปลภาษาระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาคดี เป็นเรื่องที่ยากลำบากมาก ยิ่งเป็นชาวต่างประเทศที่ไม่รู้ภาษาอังกฤษ ความล่าช้าในการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาล่าม การขาดแคลนล่ามที่มีคุณภาพ ทำให้การสอบสวนและการพิจารณาคดีเกิดความไม่เป็นธรรมแก่ตัวผู้ต้องหาทั้งสิ้น

2.2.5 การนำชี้ที่เกิดเหตุประกอบคำรับสารภาพ การที่ผู้ต้องหานำพนักงานไปชี้ที่เกิดเหตุประกอบคำรับสารภาพ ถือว่าเป็นพยานหลักฐานสำคัญที่จะสนับสนุนคำรับสารภาพของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนให้น่าเชื่อถือ การที่พนักงานสอบสวนจะนำตัวผู้ต้องหาที่รับสารภาพแล้วไปชี้ที่เกิดเหตุประกอบคำรับสารภาพ จะต้องเกิดจากความเต็มใจของผู้ต้องหาที่จะไปนำชี้ หากผู้ต้องหาไม่เต็มใจที่จะไปนำชี้หรือแสดงท่าทางที่กระทำผิด ย่อมเป็นการยากที่พนักงานสอบสวนจะไปบังคับได้ และยิ่งในปัจจุบันได้มีการถ่ายภาพ หรือถ่ายวิดีโอทัศน เป็นหลักฐานประกอบด้วยแล้ว การบังคับขู่เข็ญ หรือการบังคับให้ผู้ต้องหาแสดงท่าทางยอมเป็นได้ยาก

2.2.6 การจัดให้ผู้เสียหายหรือพยานชี้ตัวผู้ต้องหา แม้ว่ากรมตำรวจจะได้วางระเบียบการปฏิบัติในการจัดให้ผู้เสียหายหรือพยานชี้ตัวผู้ต้องหา เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหากก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติ การจัดให้มีการชี้ตัวในสถานีตำรวจต่างๆ ยังไม่มีห้องสำหรับชี้ตัวผู้

ต้องหาโดยเฉพาะ รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น เสื้อผ้าที่จะให้ผู้ที่ยืนปะปนกับผู้ต้องหาสวมใส่ เป็นต้น การจัดให้ชี้ตัวยังไม่ปฏิบัติให้เคร่งครัดตามระเบียบที่วางไว้ ไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม โดยอาจมีการบอกผู้เสียหายหรือพยานก่อน หรือเห็นตัวผู้ต้องหาจากการนำตัวผู้ต้องหาไปแถลงข่าว ก่อนที่จะมีการชี้ตัว ทำให้การชี้ตัวผู้ต้องหายังไม่บริสุทธิ์ยุติธรรมเท่าใดนัก

2.2.7 การรับฟังพยานฝ่ายผู้ต้องหา จากอดีตตำรวจในสายตาของประชาชนหรือใน คำนิยมของตำรวจเองเมื่อมีการจับกุมตัวผู้ต้องหามาแล้ว ก็จะต้องทำอะไรก็แล้วแต่ให้ผู้ต้องหา ได้รับโทษ แต่ในสภาพการณ์ปัจจุบัน แนวความคิดในเรื่องของสิทธิเสรีภาพได้รับความสนใจมากขึ้น กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสมัยใหม่ มิได้มุ่งที่จะเอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องอำนวยความยุติธรรมให้แก่คู่กรณีด้วย การรับฟังพยานหลักฐานของฝ่ายผู้ต้องหาที่อ้างมานั้นจึงเป็นเรื่องจำเป็น เพราะนอกจากจะมีข้อดีในเรื่องการให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหาแล้ว ยังเป็นการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาไปในตัวด้วย หากผู้ต้องหาให้การไม่ตรงกับข้อเท็จจริงอย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติพนักงานสอบสวนก็ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการรับฟังพยานหลักฐานของฝ่ายผู้ต้องหาเท่าไรนัก ทั้งนี้ก็เพราะการกลัวถูกเพ่งเล็งจากผู้บังคับบัญชาว่าจะช่วยเหลือผู้ต้องหา หรือตัวพนักงานสอบสวนเองไม่ให้ความสนใจพิถีพิถันที่จะสอบสวนพยานฝ่ายผู้ต้องหา ซึ่งก็จะทำให้ความเป็นธรรมในการสอบสวนเสียไป

2.2.8 การใช้ดุลยพินิจในการสั่งคดีและจรรยาบรรณของพนักงานสอบสวน ทั้งสองสิ่งนี้ เป็นส่วนที่สำคัญยิ่งในการสอบสวน เพราะเป็นการใช้ความเห็นของพนักงานสอบสวนที่อาจจะกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ การสั่งฟ้อง-ไม่ฟ้อง ของพนักงานสอบสวนจะเป็นคำตัดสินในเบื้องต้นว่าผู้ต้องหาจะถูกดำเนินคดีต่อไปหรือไม่ ซึ่งการใช้ดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนก็มีปัจจัยหลายอย่างที่ส่งผลกระทบต่ออย่างมาก ทั้งแรงกดดันจากภายนอก และจากภายในองค์การตำรวจ หรืออุมิภาวะ ประสบการณ์ ความรู้ความชำนาญของพนักงานสอบสวน การใช้ดุลยพินิจในการสั่งคดีของพนักงานสอบสวนในปัจจุบันโน้มเอียงไปในทางที่จะสั่งฟ้องผู้ต้องหามากกว่าสั่งไม่ฟ้อง เพราะการสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา พนักงานสอบสวนมักจะถูกมองจากผู้บังคับบัญชาว่าช่วยเหลือผู้ต้องหา หรือได้รับผลประโยชน์จากฝ่ายผู้ต้องหา และยังอาจถูกเพ่งเล็งจากฝ่ายผู้เสียหายอีกด้วย

นอกจากนี้ในเรื่องของคุณภาพของพนักงานสอบสวนก็เป็นเรื่องสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ดุลยพินิจในการสั่งคดีของพนักงานสอบสวน เพราะการใช้ดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนจะต้องใช้ความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ในงานสอบสวน แต่ปัจจุบันสภาพของขวัญกำลังใจของพนักงานสอบสวนที่เลวร้ายในขณะนี้ การบริหารงานสอบสวน การให้

ความดีความชอบ เลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง ที่ยังไม่เป็นธรรม พนักงานสอบสวนไม่สามารถจะเติบโตในสายงานสอบสวนได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้พนักงานสอบสวนหนึ่งงานสอบสวน ไม่สามารถพัฒนาตัวเองได้อย่างต่อเนื่อง ขาดความรู้ความเชี่ยวชาญในงานสอบสวน ส่งผลกระทบถึงการใช้อดุลยพินิจเป็นอย่างมาก

จรรยาบรรณของพนักงานสอบสวนก็สำคัญยิ่งต่อการใช้อดุลยพินิจ การมีความเห็นทางคดีจะต้องเป็นไปด้วยความเที่ยงธรรม ปราศจากผลประโยชน์หรือสิ่งอื่นใดแอบแฝงอยู่ ในปัจจุบันพนักงานสอบสวนก็มีทั้งดีและไม่ดี พนักงานสอบสวนที่ขาดจรรยาบรรณก็คือพนักงานสอบสวนที่มุ่งที่จะแสวงหาผลประโยชน์ ไม่คำนึงถึงว่าตนเองเป็นเจ้าของพนักงานของรัฐที่จะต้องรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรมและอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน ไม่ตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งเราก็ต้องยอมรับความจริงว่าในปัจจุบันก็ยังมีพนักงานสอบสวนเช่นนี้อยู่มากในกระบวนการสอบสวน อย่างไรก็ตาม การเสริมสร้างและพัฒนาจรรยาบรรณของพนักงานสอบสวน นอกจากจะพัฒนาที่ตัวพนักงานสอบสวนเองแล้ว ยังจะต้องพัฒนาระบบงานสอบสวนให้มีประสิทธิภาพการบำรุงขวัญและกำลังใจของพนักงานสอบสวนควบคู่ไปด้วย การลงโทษทางวินัย การเข้มงวดกวดขันตามกฎหมายและระเบียบเพียงอย่างเดียว ไม่อาจจะแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการสำรวจ และพิจารณาถึงผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่เกิดขึ้นจากการสอบสวนคดีอาญา เท่านั้น มิได้มุ่งหาสาเหตุหรือปัจจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นของปัญหา การเสนอข้อเสนอแนะในที่นี้ จึงเป็นข้อเสนอแนะกว้างๆ เฉพาะในประเด็นที่จะเป็นประโยชน์ต่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวนคดีอาญาเท่านั้น และเห็นควรให้มีการศึกษาวิจัยต่อไปถึงสาเหตุของการละเมิดสิทธิและเสรีภาพในแต่ละส่วนของการสอบสวนโดยครบวงจร เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้เป็นรูปธรรมต่อไป ซึ่งการพัฒนาการสอบสวนคดีอาญาให้สามารถเป็นเครื่องมือในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมียุทธศาสตร์ คือ

1. พัฒนาระบบการสอบสวนให้เป็นเครื่องมือในการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพสามารถนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ได้มากที่สุด

2. พัฒนาระบบการสอบสวนให้คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา หรือผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

โดยขอเสนอแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1. การพัฒนาบุคลากรในสายงานสอบสวน

1.1 พัฒนาเสริมสร้างจิตสำนึกและความรู้ของพนักงานสอบสวนให้ตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยเสริมการให้ความรู้ในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพ ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีและความคิดทางการเมือง และวิชารัฐศาสตร์ แก่ผู้ศึกษาในสถานศึกษาของกรมตำรวจ เช่น โรงเรียนนายร้อยตำรวจ โรงเรียนพลตำรวจ เป็น และนอกจากนี้ ควรเสริมวิชาความรู้ทางการเมืองการปกครอง ทฤษฎีการเมือง ไว้ในหลักสูตรการฝึกอบรมพัฒนาข้าราชการตำรวจที่ปฏิบัติงานอยู่ ในระดับต่างๆ ที่จัดขึ้นเป็นประจำด้วย

1.2 พัฒนาและเสริมสร้างคุณภาพของพนักงานสอบสวน ให้มีความรู้ความสามารถ ความละเอียดรอบคอบ และความเชี่ยวชาญในวิชาการสอบสวน โดยเริ่มพัฒนาตั้งแต่ระบบการศึกษาในสถานศึกษาของกรมตำรวจ ที่ผลิตพนักงานสอบสวน ออกมาปฏิบัติหน้าที่ เช่น การพัฒนาหลักสูตรวิชาการสอบสวน ในโรงเรียนนายร้อยตำรวจ โดยเน้นทั้งในด้านวิชาการ และเทคนิคการปฏิบัติงาน การฝึกหัดปฏิบัติงานสอบสวน ทั้งนี้ เมื่อจบการศึกษาออกมาแล้วสามารถปฏิบัติงานสอบสวนได้ทันที และจัดทำโครงการพัฒนาความรู้ให้แก่พนักงานสอบสวนเมื่อจบการศึกษาออกมาปฏิบัติหน้าที่อย่างต่อเนื่อง

1.3 พัฒนาเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่สนับสนุนงานสอบสวน ให้สามารถช่วยเหลือพนักงานสอบสวนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เจ้าหน้าที่เสมียนคดี ผู้ช่วยพนักงานสอบสวน โดยจัดการฝึกอบรมพัฒนาคุณภาพของเจ้าหน้าที่เสมียนคดี และผู้ช่วยพนักงานสอบสวน ให้สามารถปฏิบัติงานช่วยเหลือ พนักงานสอบสวนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการลดภาระที่ไม่จำเป็นของพนักงานสอบสวนลง

1.4 พัฒนาคุณภาพและขยายผลการดำเนินการ ที่จะให้มีพนักงานสอบสวนหญิงประจำอยู่ทุกสถานีตำรวจ

2. สร้างความเป็นวิชาชีพและเสริมสร้างจรรยาบรรณของพนักงานสอบสวน

2.1 เสริมสร้างแนวความคิดในการรับฟังพยานฝ่ายผู้ต้องหาให้แก่พนักงานสอบสวน และผู้บังคับบัญชาของพนักงานสอบสวน โดยปลูกฝังแนวความคิดตั้งแต่เมื่อเริ่มต้นศึกษาวิชาการสอบสวนในสถานศึกษาของกรมตำรวจ และการอบรมพัฒนาความรู้เมื่อออกมาปฏิบัติหน้าที่อย่างต่อเนื่อง

2.3 พัฒนางานสอบสวน และการบริหารงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้พนักงานสอบสวน ให้พนักงานสอบสวนเติบโตในสายงานสอบสวนขึ้นไปได้อย่างต่อเนื่องและเป็นธรรมชาติ เช่น การปรับปรุงระบบการบริหารงานบุคคลของพนักงานสอบสวน ให้พนักงานสอบสวน สามารถเติบโตได้ในสายงานสอบสวนอย่างต่อเนื่อง และเป็นธรรมชาติ ระบบการพิจารณาบำเหน็จความดีความชอบเลื่อนเงินเดือน และพัฒนาระบบค่าตอบแทนอื่นๆ ของพนักงานสอบสวนให้เพียงพอแก่การดำรงชีพและการปฏิบัติงาน และพัฒนาระบบการเบิกจ่ายให้ถึงตัวพนักงานสอบสวน อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย เช่น เงินค่าตอบแทนในการทำสำนวน , เงินประจำตำแหน่งพนักงานสอบสวน เป็นต้น

3. ปรับปรุงกฎหมาย ข้อบังคับและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

3.1 ปรับปรุงหลักกฎหมายว่าด้วยพยานหลักฐาน ให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานที่พนักงานสอบสวนทำไปมากขึ้น หากข้อเท็จจริงปรากฏว่าพยานหลักฐานดังกล่าว ได้มาโดยชอบ เช่น คำรับสารภาพของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน หรือคำให้การของพยานในชั้นสอบสวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีพยานดังกล่าวไม่ไปเบิกความต่อหน้าศาล และพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ว่าเป็นเหตุสุดวิสัย หรือพยานมีเจตนาที่จะหนีการมาเป็นพยานที่ศาล

3.2 แก้ไขปรับปรุงระเบียบเกี่ยวกับการนำตัวผู้ต้องหามาแถลงข่าวต่อสื่อมวลชน มิให้นำตัวผู้ต้องหามาตั้งให้สื่อมวลชนถ่ายภาพหรือแพร่ภาพตัวผู้ต้องหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ต้องหาที่ให้การปฏิเสธ โดยให้นำเฉพาะของกลางหรือทรัพย์สิน มาออกแถลงข่าวเท่านั้น

3.3 กำหนดระเบียบข้อบังคับให้พนักงานสอบสวนจะต้องอธิบายถึงสิทธิของผู้ต้องหา และขอกล่าวหาให้ผู้ต้องหาเข้าใจโดยละเอียด

4. พัฒนาระบบงาน และขั้นตอนของการสอบสวนคดีอาญา

4.1 การติดตามพยานไปศาล กรณีพยานหนีหรือติดตามไม่ได้ ควรเปลี่ยนให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายสืบสวน หรือจัดเจ้าหน้าที่ในการติดตามพยานให้ขึ้นการบังคับบัญชากับพนักงานสอบสวนโดยตรง ทั้งนี้เพราะขีดจำกัดในเรื่องความสามารถ ความชำนาญในการติดตาม กำลังพลที่จะใช้ติดตาม ของพนักงานสอบสวนมีไม่เพียงพอ โดยควรกำหนดให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้ให้ข้อมูลและประสานงานกับผู้ที่มีหน้าที่ในการติดตามพยานอย่างใกล้ชิด และจะต้องกำหนดระเบียบวิธีปฏิบัติรวมทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ส่งหมายเรียกพยาน ให้ชัดเจน และหากมีการพิจารณาข้อบกพร่องกรณีพยานไม่ไปศาล ไม่ควรมาเอาผิดกับพนักงานสอบสวน ทั้งนี้เพื่อลดภาระหน้าที่ที่มากมายของพนักงานสอบสวนลง และจะได้ไม่ทำให้ขวัญและกำลังใจของพนักงานสอบสวนเสียไป

4.2 ปรับปรุงวิธีการยื่นคำร้อง การตรวจสอบหลักประกัน และการพิจารณาอนุญาตปล่อยตัวชั่วคราว ให้สะดวกและรวดเร็ว

4.3 ปรับปรุงกระบวนการในการจัดหาลำโพงที่จะใช้ในการสอบสวน และพิจารณาคดีในศาล โดยกำหนดหน่วยงานที่จะติดต่อประสานงานไว้ให้ชัดเจน อาจขึ้นบัญชีผู้เชี่ยวชาญเป็นล่ามในแต่ละภาษาไว้ และให้สามารถเรียกได้ตลอดเวลา และจัดงบประมาณค่าตอบแทนล่ามไว้ อย่างเพียงพอด้วย

4.4 กำหนดวิธีการชี้ตัวให้เป็นธรรมแก่ผู้ต้องหา รวมทั้งให้บุคคลอื่นที่เป็นกลางเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และเป็นพยานในการชี้ตัวด้วย โดยพนักงานสอบสวนและผู้บังคับบัญชาจะต้องควบคุมดูแล การจัดให้ผู้เสียหายหรือพยานชี้ตัวผู้ต้องหา ให้เป็นไปตามระเบียบอย่างเคร่งครัด

4.5 ปรับปรุงระบบเอกสารในสำนวนการสอบสวน เพื่อลดเอกสารในสำนวนการสอบสวนให้น้อยลง และตัดขั้นตอนการสอบสวนให้กระชับ และรวดเร็ว เพื่อให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

5. พัฒนาและปรับปรุงเครื่องมือเครื่องใช้ และอาคารสถานที่ รวมทั้งเทคโนโลยีสมัยใหม่

5.1 นำเทคโนโลยีอันทันสมัยเข้ามาช่วยในงานสอบสวน เช่น การนำเครื่องคอมพิวเตอร์ มาช่วยในการทำสำนวนการสอบสวน , ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในการจัดเก็บสารบบคดีอาญา หมายถึง ของสถานีตำรวจ เพื่อให้ง่ายและสะดวกรวดเร็วในการตรวจสอบ ค้นหา , การ

ใช้เทปอัดคำให้การ เป็นต้น เพื่อให้พนักงานสอบสวนสามารถปฏิบัติงานด้วยความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และยังช่วยให้สามารถบริการประชาชนด้วยความรวดเร็วอีกด้วย

5.2 ใช้ระบบข้อมูลเครือข่ายในการตรวจสอบหลักประกัน โดยมีศูนย์ข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้รวดเร็วตลอดเวลา เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับบัญชีเงินฝากประจำของธนาคาร ข้อมูลเกี่ยวกับโฉนดที่ดินของกรมที่ดิน หรือกรณีข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ใช้ตำแหน่งหน้าที่การงานมาประกันตัวผู้ต้องหา ให้มีศูนย์กลางที่รวบรวมข้อมูลกำลังพลข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ และสามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน

5.3 จัดหาและปรับปรุงสถานที่เก็บรักษาทรัพย์สินของกลาง ให้มีรูปแบบและสถานที่ที่ชัดเจน ปลอดภัย เพื่อเก็บรักษาทรัพย์สินของกลางให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยก่อนคดีจะถึงที่สุด โดยมีองค์กรที่รับผิดชอบแยกออกไปต่างหากให้ชัดเจน มีเจ้าหน้าที่ประจำที่จะรับผิดชอบ มีสถานที่แยกจากสถานีตำรวจ นำของกลางมาเก็บไว้รวมกัน มีบริการรับส่งทรัพย์สินจากสถานีตำรวจกับที่เก็บ รวมทั้งให้มีหน้าที่จำหน่ายหรือจัดการกับทรัพย์สินตามคำพิพากษาหรือเมื่อเสร็จสิ้นคดีด้วย

5.4 ปรับปรุงห้องควบคุมผู้ต้องหาในแต่ละสถานีตำรวจให้ได้มาตรฐานเดียวกัน โดยให้มีสิ่งสาธารณูปโภค สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตให้ครบถ้วนและได้มาตรฐาน เช่น ห้องน้ำ ห้องส้วม น้ำประปา ระบบระบายอากาศภายในห้องควบคุม เป็นต้น

5.5 จัดทำห้องสำหรับการชี้ตัวผู้ต้องหา โดยมีรูปแบบมิให้ผู้ต้องหาเห็นตัวผู้เสียหาย และมีให้ผู้เสียหายเห็นตัวผู้ต้องหาเช่นกัน รวมทั้งจัดเตรียมเสื้อผ้าให้ผู้ชี้ตัวและผู้ที่นำมายื่นปะปนกับผู้ต้องหาสวมใส่ทุกครั้งที่มีการชี้ตัว

6. สร้างกลไกในการตรวจสอบการสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวนให้โปร่งใส บริสุทธิ์ ยุติธรรม และช่วยคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

6.1 สร้างกลไกและองค์กรในการคุ้มครองและความช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดทางอาญา ให้มีรูปแบบและระบบที่ชัดเจน ไม่ใช่ปล่อยให้เป็นการขององค์กรการกุศลเอกชนเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการให้การรักษายาบาลจากการที่ถูกประทุษร้ายหรือการชดเชยค่าเสียหายที่เสียไป

6.2 สร้างกลไกและองค์กรที่จะช่วยตรวจสอบและให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายให้แก่ผู้ต้องหาในระหว่างการสอบสวน เช่น ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายจากทนายความ เป็นต้น

7. การถ่วงดุลอำนาจพนักงานสอบสวน ทั้งจากภายในและภายนอกองค์กร

7.1 ควบคุมการพิจารณาขออนุมัติจับกุมของพนักงานสอบสวน ให้พนักงานสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐานให้แน่ชัดก่อนขออนุมัติจับกุมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมภายในองค์กร ตำรวจหรือภายในสถานีตำรวจเอง โดยผู้บังคับบัญชาที่มีความรู้ความสามารถในการสอบสวน

7.2 พิจารณาปรับปรุงหน่วยงานที่จะถ่วงดุลอำนาจในการออกหมายจับ ให้เป็น องค์กรหรือบุคคลที่มีความรู้ในข้อกฎหมาย พยานหลักฐาน และความรู้เกี่ยวกับการสอบสวน โดย จะต้องพิจารณาถึงความสะดวกรวดเร็ว ในการพิจารณาให้ความเห็นชอบควบคู่ไปด้วย

8. เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้แก่ประชาชน ทั้งในข้อกฎหมายและให้ ตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพของตนเอง และทำให้ประชาชนสามารถคาดหวังความเป็น ธรรมได้จากกระบวนการยุติธรรม และกระบวนการสอบสวน

8.1 เสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างตำรวจกับประชาชน และแสวงหาความร่วมมือ ในการมาเป็นพยาน โดยกรมตำรวจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องร่วมมือกัน สร้างกลไกในการ คัดกรองความปลอดภัยของผู้เสียหายหรือพยานให้เป็นระบบ และมีประสิทธิภาพมากกว่านี้ รวมทั้งการปกปิดความลับของพยานรวมทั้งข้อเท็จจริงแห่งคดีที่อาจเกิดอันตรายต่อผู้เสียหายหรือ พยาน อย่างเคร่งครัด

8.2 เสริมสร้างความรู้ในด้านกฎหมาย และเรื่องของสิทธิและเสรีภาพให้แก่ประชาชน รวมทั้งความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนและกระบวนการยุติธรรม โดยแสวงหาความร่วมมือจากสื่อมวลชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการเผยแพร่ความรู้ดังกล่าวให้แก่ประชาชน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย